

5. ÜNİTE:
MUAMELAT VE UKUBAT

ÜNİTEMİZE HAZIRLANALIM

1. *Nikâh, mehir, miras, mülkiyet hukuku* kavramlarının anlamlarını öğreniniz.
2. Aile hayatının fert ve toplum açısından önemini araştırınız.
3. Suç ve ceza ilkeleriyle ilgili Kur'an-ı Kerim'den bir ayet bulunuz.
4. Mülk edinme hakkında İslam'ın ortaya koyduğu ilkeler nelerdir? Araştırınız.
5. Faizin topluma zararlarını araştırınız.

1. Sosyal Hayat


Aile toplumun temel taşıdır.

İnsan çevresiyle bağlantılı ve toplum içinde yaşayan bir varlıktır. Sosyal hayatta birçok konu fıkıhla doğrudan ilgilidir. Selamlaşma, tesettür, müzik, günlük hayat, aile ve ticari hayatla ilgili helal ve haramlar bu konu başlığı altında incelenmiştir. Bu yüzden fıkıhta muamelat (sosyal hayat) en geniş konu olarak karşımıza çıkar.

1.1. Aile Hayatı ve Hükümleri

İçinde doğup büyüdüğümüz, hayata katıldığımız, toplumun en küçük yapı taşı ailedir. Aile ne kadar sağlam olursa toplum da o kadar güçlü ve sağlam olur. İslam dini bunun için aile hayatının kurulmasına ve sağlıklı yürümesine önem vermiş, bunu sağlamak için de bazı kurallar koymuştur.


BİLGİ KUTUSU

"Hiçbir baba çocuğuna güzel terbiyeden daha değerli bir miras bırakmamıştır."
(Tirmizî, Birr, 33)

Evliliğin Sorumlulukları

Evliliğin erkek için mali olarak *mehir* ve *nafakadan* oluşan iki sonucu vardır.

Mehir; kocanın eşine verdiği veya taahhüt ettiği para yahut maldır. Mehir, nikâh akdi sırasında konuşulmasa bile kadın evlilikle mehire hak kazanır.

İslam hukuku mal ayrılığını esas kabul etmiştir. Bu yüzden ailede herkesin malı şahsidir. Mehir, kadının malıdır ve eşi razı olmadıkça kocasının onda bir tasarrufu söz konusu değildir. Rızası olmadan kimse onu alamaz.


NOT EDELİM

İslam, ilke olarak evliliğin mutluluk ve kalıcılık esası üzerine kurulmasını istemiştir. Bunu sağlamak için bazı tedbirler ve gelenekler ortaya çıkmıştır;

- Evlenecek olanların uygun bir ortamda birbirlerini görmeleri,
- Evlenecek kişilerin birbirine denk olması,
- İlke olarak birbirlerini beğenmiş olanların mutlu ve kalıcı bir evlilik yapıp yapamayacaklarını anlamak için bir evlilik vaadi sayılan kısa bir nişanlılık sürecini değerlendirmeleri, şayet olumlu kanaat oluşursa nikâhlanıp evlenmeleridir.

İslam, evlilik hayatının da mutlu ve huzurlu sürebilmesi için bazı kaideler koymuştur;

- Ailede eşlerin birbirlerine karşı sevgi ve saygı içerisinde olması,
- Eşlerin birbirine güven, itaat ve şefkat ile yaklaşması,
- Kadın ve erkeğin ailenin mahremiyetini ve saygınlığını koruması,
- Çocukların anne-babasına karşı hürmetli olması, anne babanın da çocuklarını terbiye edip yetiştirmesi,
- Ailedeki fertlerin akrabalık bağlarını koruması gerekir.

İslam âlimlerinin çoğunluğuna göre mehir, nikâh akdinin rükün veya şartlarından değildir. Bu yüzden mehirsiz akdedilecek nikâh geçerli olur ve kadın emsal mehire hak kazanır. Ancak Mâlikiler mehri, nikâhın bir rüknü sayarlar.

Akit sırasında tarafların konuşarak belirledikleri mehre, **mehr-i müsemma** denir. Mehir, peşin ödenebileceği gibi sonraya da bırakılabilir. Peşin ödenecek olana, **mehr-i mu'accel**, sonraya bırakılana ise **mehr-i müeccel** denir. Mehir belirlenmemiş ise kadın benzer şart ve konumda bulunan emsallerinin aldığı ölçüde bir mehre hak kazanır. Buna da **mehr-i misil** denir.

Zifaf ve sahih halvet ile kadın tam mehre hak kazanır. **Sahih halvet** kimsenin göremeyeceği ve giremeyeceği kapalı veya kapalı sayılan bir yerde erkek ve kadının başbaşa kalma durumudur.

Nafaka, İslam hukukuna göre dinen evin reisi kabul edilen erkeğin ailenin tüm fertlerinin geçim masraflarını üstlenmesidir. Burada nafakadan kasıt evlilik nafakasıdır. Evleninceye kadar kız çocuğun, yetişkin oluncaya kadar erkek çocuğun nafakasını da baba karşılar.

Ailede, bütün masraflar kocaya aittir.[1] Kocanın zengin veya fakir olması hükmü değiştirmez. Nafakanın kapsamına yiyecek, içecek, tedâvi, ilaç ve bazı durumlarda hizmetçi masrafları girer. Mesken temini ve tefrişi de kocaya aittir.

Boşanma durumunda iddet süresince koca tarafından kadına ödenmesi gereken nafakaya boşanma nafakası denir. Koca, iddet sonrasında kadına nafaka ödemek zorunda değildir.



Ülkemizde aileyi korumak için Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı kurulmuştur.



İslam anneye saygıyı emreder.

1.1.1. Nikâh

Nikâh, şer'an aralarında evlenme engeli bulunmayan bir erkekle bir kadının hayatlarını sürekli birleştirmelerini sağlayan akdi ve bu yolla eşler arasında meydana gelen evlilik ilişkisini ifade eden bir kavramdır.

Bütün peygamberlerin öğretilerinde kadın erkek birlikteliğini meşru kılan tek yol nikâhtır. İslam hukukuna göre nikâhsız birliktelikler ise zina kabul edilmiş ve dinen yasaklanmıştır.



TARTIŞALIM

Bir koca eşine taahhüt ettiği mehri vermezse günah işlemiş olur mu? Görüşlerinizi arkadaşlarınızla tartışınız.

BİLGİ KUTUSU

Ebû Musa'dan (r.a.) rivayete göre Resullullah şöyle buyurmuştur. *"Velisiz nikah asla caiz olmaz."*

(Tirmizi, Nikah, 1101)

1 bk. Bakara suresi, 233. ayet.

İslam'ın iki temel kaynağı olan Kur'an ve sünnette Müslümanlar evlenmeye teşvik edilmişlerdir. Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurulur:

﴿ وَاَنْكِحُوا الْاَيَامٰى مِنْكُمْ وَالصَّالِح۪ينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَاِمَآئِكُمْۜ اِنْ يَكُونُوا فُقَرَآءَ يُغْنِهِمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِه۪ۜ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَل۪يمٌ ﴾

"Sizden bekar olanları, kölelerinizden ve cariyelerinizden durumu uygun olanları evlendirin. Eğer bunlar yoksul iseler, Allah onları lütfuyla zenginleştirir. Allah lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir."[2]



Nikâh Peygamberimizin sünnetidir.

Peygamberimiz de şöyle buyurmuştur:

« اَلنِّكَاحُ سُنَّتِى فَمَنْ رَغِبَ عَنْ سُنَّتِى فَلَيْسَ مِنِّى »

"Nikâh benim sünnetimdir. Kim benim sünnetimden yüz çevirirse benden değildir."[3]

« يَا مَعْشَرَ الشَّبَابِ مَنِ اسْتَطَاعَ الْبَاءَةَ فَلْيَتَزَوَّجْ ... »

"Ey Gençler! Sizden kimin evlenmeye gücü yetiyorsa evlensin..."[4]

Nikâhın Rükün ve Şartları

Evlenmenin gerçekleşmesi için nikâh şarttır. Nikâhın gerçekleşmesi için de aşağıdaki rükün ve şartların gerçekleşmesi gerekir:

- Tarafların, evlenme ehliyetini haiz olmaları,
- Evlenmelerine dinen bir engel bulunmaması,
- Nikâh sırasında şahitlerin bulunması,
- Nikâh akdinin aynı mecliste olması,
- Karşılıklı icap-kabul beyanlarının evlendiklerini kesin olarak gösterecek şekilde ifadeye yansıması,
- Evlenmede velinin söz sahibi olması (velâyet). Kadının velisi; babası, dedesi, abisi vs. olabilir. Evlilik her ne kadar bir erkek ve bir kadın arasında olsa da kadın ve erkeğin ailesini de etkilediğinden İslam hukukçuları özellikle kadının ailesinin nikâha müdahil olabileceğini söylemişlerdir. Bu şart Mâliki, Şâfiî ve Hanbeli mezheplerine göredir.

2 Nûr suresi, 32.ayet.
3 Buhârî, Nikâh, 1; Müslim, Nikâh, 5.
4 Buhârî, Nikâh, 2-3; Müslim, Nikâh, 1, 3.

- **Muharremât (Evlenme Engelleri)**

Evlenme engelleri *sürekli* ve *geçici* olmak üzere iki grupta ele alınır.

Sürekli Evlenme Engelleri
- Kan hısımlığı,
- Evlenmeden doğan hısımlık,
- Emzirmeden doğan süt hısımlığı (radâ).

Süt akrabalığı: İslam hukukuna göre bir kimse ile sütü emziren anne ve ailesi arasında süt akrabalığı oluşur. Süt emmenin evlenme engeli olabilmesi için Mâliki, Şâfiî ve Hanbeli mezhebine göre, hısımlık doğuran sütün ilk iki yaş içinde emilmesi gerekir. Ebû Hanîfe'ye göre ise emme süresi 30 aydır. Hanefilere göre bir sefer, Şâfiîlere göre en az beş kere emen çocukla süt annesi ve ailesi arasında evlenme engeli ortaya çıkar.

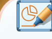
- 1970'li yıllarda ortaya çıkan farklı annelerden alınan sütlerin karıştırılıp korunduğu süt bankalarında toplanan sütlerden içen çocukla süt veren kadınlar arasında süt hısımlığının oluşup oluşmadığı İslam âlimleri arasında tartışılmıştır. Fıkıh Akademisi'nin 22-28 Aralık 1985 tarihinde Cidde'de düzenlenen toplantısında süt bankasına süt veren annelerin belirlenmesindeki güçlük sebebiyle süt hısımlarının bilinmesinin mümkün olmayacağı, bilinmeden haram olan evlenmelere yol açabileceği, bu sebeple süt bankasından süt almanın haram olduğu sonucuna varılmıştır.

Geçici Evlenme Engelleri
- Müslüman erkek müşrik kadınla, Müslüman kadın da Müslüman olmayanlarla evlenemez.
- Evli olan ya da iddet bekleyen dul kadınla evlenilemez.
- Koca üç talakla boşadığı kadınla evlenemez.
- Bir kadın bir erkekten fazla kişiyle, aynı anda evlenemez.
- Bir adam aynı anda kadının teyze, hala ve kız kardeşi ile evli olamaz.

1.1.2. Boşanma

Boşanma (talak), evliliğin son bulmasıdır. Talak, taraflar arasındaki evlilik bağını sona erdirir. Evliliği bitirecek boşama işlemi, "Aramızdaki evlilik bitti, seninle boşandım." gibi açık (sarih) bir sözle veya "Artık senin eşin değilim. Ben senden ayrıldım." gibi içinde boşama ve talak kelimesi geçmeyen fakat boşanma kastıyla üstü kapalı (kinayeli) söylenen cümlelerle de gerçekleşebilir.

Fıkıh literatüründe boşanma, erkek tarafından yapılabildiği gibi boşama hakkı talep eden kadın tarafından da gerçekleşebilir. Ayrıca şiddetli geçimsizlik sebebiyle taraflar mahkeme kararıyla boşanabilir. Mahkemenin evliliği sona erdirmesine **tefrik** denir.

 **DEĞERLENDİRELİM**

EVLENMESİ HARAM OLAN HISIMLAR

- **Kan Hısımları (Erkeğe göre):**
  1. Anne, büyükanne
  2. Kız, kız torun
  3. Kız kardeş
  4. Kız kardeşin kızı
  5. Hala
  6. Teyze
- **Evlenmeden Doğan Hısımlar (Erkeğe Göre):**
  1. Babanın ve dedenin hanımı
  2. Oğulun hanımı, torunların hanımı
  3- Kayınvalide
  4. Üvey kızlar
- **Emzirmeden Doğan Hısımlar (Erkeğe Göre):**
  1. Süt anne
  2. Süt kız kardeş
  3. Süt erkek veya kız kardeşin kızı
  4. Babası ile aynı kadından süt emen; süt hala
  5. Annesi ile aynı kadından süt emen; süt teyze

Yukarıda erkeğe göre verilen hısımların kadına göre olanını bularak değerlendiriniz.

 **NOT EDELİM**



Boşanma (talak), evliliğin son bulmasıdır.

İslam dininde boşanmalar hoş karşılanmamakla birlikte evlilik akdi taraflar için çekilmez ve katlanılamaz bir hâl almışsa bir çözüm yolu olarak meşru kılınmıştır. Bu durumda da boşanmanın iyilik ile yapılması Kur'an-ı Kerim'in emridir.[5]

Boşama Sonrası ile İlgili Hükümler

İddet, evlilik birliği sona erdiğinde kadının beklemesi gereken süreye denir. Sağlıklı bir kadın için boşama sonrası kadının beklemesi gereken süre;[6] Hanefi mezhebine göre üç hayız, Şâfiî mezhebine göre üç temizlik dönemidir.[7] Görüş farkı ilgili ayette[8] geçen *kurû'* kelimesinin yorumundan kaynaklanmaktadır.



NOT EDELİM

Evliliğin devamı açısından;
Talak çeşitleri:
1- Ric'i Talak: Erkeğin yeni nikâh akdine gerek kalmadan iddet süresi içinde eşine dönebildiği boşanmadır.
2- Bâin Talak: Nikâh akdini kaldıran ve aile hayatını sona erdiren talaktır.

Kur'an-ı Kerim'e göre evlilik birliği kocanın ölümü ile sonuçlanmışsa kadın bir başkası ile evlenebilmek için dört ay on gün iddet bekler.[9] Kadın hamile ise iddeti doğumla son bulur.[10]

Hayız görmeyen veya yaşlılığından dolayı hayızdan kesilmiş olan kadınların iddeti, üç aydır.

İddet bekleyen kadına, boşayan kocası dışında açıktan ya da ima yoluyla bile olsa evlilik teklifinde bulunulamaz. Vefat iddeti bekleyen kadına ise üstü kapalı şekilde evlilik teklifinde bulunmada bir sakınca yoktur.[11]

Evlilik birliğinin sonlanmasından sonra küçük çocuğun bakım ve terbiyesi **(hidâne)** ilke olarak anneye, velayeti babaya aittir.



DEĞERLENDİRELİM

﴿ اَلطَّلَاقُ مَرَّتَانِ فَاِمْسَاكٌ بِمَعْرُوفٍ اَوْ تَسْرِيحٌ بِاِحْسَانٍ وَلَا يَحِلُّ لَكُمْ اَنْ تَأْخُذُوا مِمَّا اٰتَيْتُمُوهُنَّ شَيْـًٔا اِلَّا اَنْ يَخَافَا اَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللّٰهِ فَاِنْ خِفْتُمْ اَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللّٰهِ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهٖ تِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ فَلَا تَعْتَدُوهَا وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللّٰهِ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴾

"(Dönüş yapılabilecek) boşama iki defadır. Sonrası, ya iyilikle geçinmek, ya da güzellikle bırakmaktır. (Evlilikte) tarafların Allah'ın belirlediği ölçüleri koruyamama endişeleri dışında kadınlara verdiklerinizden (boşanma esnasında) bir şeyi geri almanız, sizin için helal olmaz. Eğer onlar Allah'ın belirlediği ölçüleri gözetmeyecekler diye endişe ederseniz, o zaman kadının (boşanmak için) bedel vermesinde ikisine de günah yoktur. Bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır. Sakın bunları aşmayın. Allah'ın koyduğu sınırları kim aşarsa, onlar zalimlerin ta kendileridir." (Bakara suresi, 229. ayet)

Yukarıdaki ayeti boşanmanın şartları bakımından değerlendiriniz.

5 bk. Bakara suresi, 229. ayet.
6 bk. Bakara suresi, 228. ayet.
7 bk. Talâk suresi, 4. ayet.
8 bk. Bakara suresi, 228. ayet.
9 bk. Bakara suresi, 234. ayet.
10 bk. Talâk suresi, 4. ayet.
11 bk. Bakara suresi, 235. ayet.

1.1.3.Miras

Bir insan öldüğünde öncelikle dört şey yapılır. İlk olarak cenazesinin teçhiz ve tekfini yapılır. Ardından mal varlığından bıraktığı borçları (terike) ödenir. Peşinden mal varlığının üçte birini geçmeyecek ölçüde vasiyetleri yerine getirilir.

Bir kimse mirasçıya vasiyette bulunamadığı gibi mirasçılar dışında yapacağı vasiyet de üçte birden fazla olamaz. Vasiyetin ifası ile birlikte geriye kalan malı, mirasçıları arasında usulüne uygun şekilde paylaştırılır.

Mirastan kimin ne kadar pay alacağı bizzat Kur'an-ı Kerim tarafından belirlenmiştir. Hak sahiplerine belirlenen paylar Kur'an-ı Kerim'in gösterdiği doğrultuda verilmelidir.[12]

Mirasçılık sebepleri kan bağı, evlilik ve velâdır.

Mirasçı olana **vâris**, kendisine mirasçı olunana da **mûris** denir.

Fıkıh kitaplarında miras hükümleri **ferâiz** başlığı altında ele alınır. Kelime olarak ferâiz (paylar/hisseler) demektir.

Mirasçılık işlemlerinin doğması için şu şartların yerine gelmesi gerekir:

- Kendisine mirasçı olunacak kişi (mûris) ölmüş olmalıdır.
- Mûris öldüğünde vâris sağ olmalıdır.
- Mirasa engel hâller bulunmamalıdır. Vârisin, bir an önce mirasa konmak amacıyla murisini öldürmesi, muris veya vâristen birisinin Müslüman olmaması, babası tarafından nesebi reddedilen çocuğun nesebinin kendisine bağlanamaması mirasa engel sebeplerdendir.



NOT EDELİM

Miras: Birine, ölen bir yakınından kalan mal, mülk.

Teçhiz: vefat eden kişinin yıkanması ve kabre defnedilinceye kadar yapılan işleri ifade eder.

Tekfin: Ölünün yıkandıktan sonra kefenlenmesi işlemidir.



Miras hakkı, bizzat Kur'an-ı Kerim tarafından belirlenmiştir.

2. Ekonomik Hayat

Yüce Allah insanı belli fıtrat (ölçü) üzerinde yaratmıştır. Beslenme, barınma, giyinme, güvenlik, manevi ve estetik gibi ihtiyaçlar insanın yaratılışından gelen doğal/fıtrî özellikleridir. Bu ihtiyaçlar yeterince karşılanmadığında insan mutsuz olur. Beslenme, barınma, giyinme ve korunma ihtiyacı, ekonomik faaliyetler sonucunda karşılanır.

İnsanoğlu hayatını sürdürürken mala ihtiyaç duyar ve mal edinmek için ticari faaliyetlere girişir. Mala ulaşma ve elden çıkarmada dinimizin meşru kıldığı yahut yasakladığı eylem ve tutumların bilinmesi, ticari faaliyette bulunan her Müslüman için farzdır.

12 Miras hükümleri için bk. Nisâ suresi, 11-12 ve 33. âyetler; Nisâ 176. âyet.

BİLGİ KUTUSU

﴿رِجَالٌ لَا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللّٰهِ وَاِقَامِ الصَّلٰوةِ وَاِيتَٓاءِ الزَّكٰوةِ يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فٖيهِ الْقُلُوبُ وَالْاَبْصَارُ﴾

"Onlar, ne ticaret ne de alışverişin kendilerini Allah'ı anmaktan, namaz kılmaktan ve zekât vermekten alıkoyamadığı insanlardır. Onlar, kalplerin ve gözlerin allak bullak olduğu bir günden korkarlar."

(Nur suresi, 37. ayet.)

İnsanların ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için ürün ve hizmetlerin alınıp satılmasına **ekonomi** denir. Dinimiz her alanda olduğu gibi ekonomik hayatımız için de bazı düzenlemeler getirmiştir. Bu düzenlemelere uyduğumuz takdirde ekonomik sıkıntılarla karşılaşılmaz. Allah'ın koyduğu kanunlara göre işleyen bir ekonomi, toplumların mutlu ve güçlü olmasının anahtarıdır.

Aşağıda yer alan ayet-i kerimeler, bu düzenlemelerden bir kısmını bize bildirmektedir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُوا لَا تَأْكُلُٓوا اَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ اِلَّٓا اَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ وَلَا تَقْتُلُٓوا اَنْفُسَكُمْ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِكُمْ رَحٖيمًا﴾

"Ey iman edenler! Mallarınızı aranızda batıl yollarla yemeyin. Ancak karşılıklı rıza ile yapılan ticaretle olursa başka. Kendinizi helak etmeyin. Şüphesiz Allah size karşı çok merhametlidir."[13]

2.1. Mülkiyet Hukuku

Evrendeki bütün varlıkların asıl sahibi Yüce Allah'tır.[14] Allah göklerde ve yerdeki bütün varlıkları insanların hizmetine sunmuştur.[15] Bu nedenle insanın varlıklar üzerindeki sahipliği, mâlikliği doğrudan değil, O'nun izin ve imkân vermesiyle dolaylıdır.

Mülkiyet ile en geniş anlamda kişi ile eşya/mal arasındaki hukuki bağ kastedilir. Bu bağ ile insanın eşya üzerindeki tasarruf hak ve yetkisinin sınırları belirlenir. Terim olarak mülkiyet *sahibine eşya üzerinde en geniş yetkileri sağlayan, başkasının o varlıkta tasarruf ve müdahalesine engel olma hakkını veren hukuki bağa* denir.[16]

Mülkiyet konusu tarihte çok büyük tartışmalara neden olmuştur. Geçen yüzyılda ortaya çıkan ve yüzbinlerce insanın canına mal olan *kapitalizm*, *komünizm* ve *sosyalizm* gibi ideolojilerin temelini mülkiyet tartışmaları oluşturur.



Mal sahibi, mülk sahibi,
Hani bunun ilk sahibi?
Mal da yalan, mülk de yalan,
Var biraz da sen oyalan!..
(Yunus Emre)

Beşerî sistemlerde var olan her isteğe göre mutlak tüketim anlayışı, İslam ekonomisinde yoktur. Çünkü israf kategorisine girecek lüks tutkusuna din cevaz vermemektedir. Ayrıca aşırıya kaçan lüks tüketim harcamaları,

13 Nisa suresi, 29. ayet.
14 bk. Maide suresi, 120. ayet.
15 bk. Casiye suresi, 13. ayet.
16 Ahmet Yaman - Halit Çalış, İslam Hukukuna Giriş, s. 267.

fiyatların yükselmesine ve dar gelir sahiplerinin ezilmesine sebep olacağından farklı bir mesuliyet gerektirir. Dolayısıyla bu tür uygulamalarda bir haksızlık ve zulüm söz konusudur ve İslam buna izin vermemektedir.

Beşerî sistemlerde mal, istenildiği gibi tüketilebilir. Fakat İslam, toplumu gözeterek zekât, vakıf gibi mükemmel müesseseler kurmuş, harcamada asla israfa kaçmama gibi beşerüstü ve net prensipler koymuştur. Tüketimin ancak meşru yoldan yapılabileceğini beyan etmiştir. Bu durum, iyi ve etkin kullanılabildiğinde insanlar için değişmez güzelliklerin ortaya çıkmasına da sebep olmaktadır.

İktisatçılar, malı *"insan ihtiyaçlarını karşılayan ve iktisadi değeri olan şey"* diye tanımlar. İslam fıkhında ise mal *"elde edilip ihtiyaç zamanı için biriktirilmesi ve normal olarak yararlanılması mümkün ve câiz olan her şey"* diye tanımlanır.

Fıkıhta bir şeyin mal olarak kabul edilmesi için başlıca üç şart aranır:

1. O şeyin elde edilip biriktirilebilir olması,
2. Kendisinden yararlanmanın mümkün olması,
3. Dinimizde haram kılınmamış olmasıdır.

İçki, domuz eti ve leş gibi İslam'ın faydalanılmasını haram kıldığı şeyler mal kapsamında değerlendirilmez.

İslam mala değer vermiş, onu önemli bir konuma yerleştirmiştir. "Bir lokma bir hırka" anlayışı İslam'ın dünyalığa ilişkin yaklaşımı ile örtüşmez. Ayette işaret edildiği gibi, insan hem bu dünyanın hem ahiretin güzelliklerine ulaşmak için çalışmalıdır.[17] Başka bir ayette malın insanlık için hayat kaynağı, ayakta durabilme vesilesi kılındığı bildirilir.[18] Mal ve varlık olmadan ne sağlık, ne din ne de vatan korunabilir.

Günümüzde birçok ülke, fakir oldukları için yabancıların dinî, kültürel ve askerî baskıları altında ezilmektedir. İktisat eğitimine önem veren ülkeler, dünyanın ekonomik ve finansal sistemlerine yön vermektedir. Mal önemli olduğu gibi aynı zamanda insanlık için bir *imtihan* vesilesidir.[19] Mal konusundaki emir ve yasaklara dikkat edilmezse imtihan kaybedilir. Malın kazanılması ve harcanması sürecinde Allah'ın koyduğu kurallara riayet edilmelidir. İnsan mal ve varlık üzerinde emanetçidir. Dünya nimetlerinden "helal ve temiz olmak"[20] şartıyla yararlanabilir. İnsan mala aşırı düşkünlük gösterip onun esiri olursa o mala değil, mal ona hükmetmiş olur. İslam'da asolan malın meşru ve helal yollarla mülkiyete girmesi, haram yollarla girmemesidir.

17 bk. Bakara suresi, 201-202. ayetler.
18 bk. Nisa suresi, 5. ayet.
19 bk. Enfâl suresi, 28. ayet.
20 bk. Bakara suresi, 168. ayet.

BİLGİ KUTUSU

﴿ قُلِ اللّٰهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَنْ تَشَٓاءُ وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَٓاءُۘ وَتُعِزُّ مَنْ تَشَٓاءُ وَتُذِلُّ مَنْ تَشَٓاءُۜ بِيَدِكَ الْخَيْرُۜ اِنَّكَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدٖيرٌ ﴾

"De ki: Ey mülkün sahibi olan Allah'ım! Sen mülkü dilediğine verirsin. Dilediğinden de mülkü çeker alırsın. Dilediğini aziz edersin, dilediğini zelil edersin. Hayır senin elindedir. Şüphesiz sen her şeye hakkıyla gücü yetensin."

(Âl-i İmrân suresi, 26. ayet.)

YAZALIM

Mülkiyet hakkı olmayan bir toplumda ortaya çıkabilecek sorunlar üzerine beyin fırtınası yapınız. Çıkan sonuçları tahtaya yazınız.

BİLİYOR MUSUNUZ

Bir Müslüman, vücudunu helal gıda ile beslerken sağlığına da dikkat etmelidir. Günümüzde genetiği ve öz nitelikleri ile oynanmış bazı gıdalar, insan vücuduna zarar verebilmekte bu ürünler obezite gibi rahatsızlıklara da sebebiyet vermektedir.

2.2. Helal Kazanç

Helal kazanç, Dinimizin meşru gördüğü daire içerisinde elde edilen gelir ve bu gelirle kazanılan rızık demektir.

Meşru yollardan elde edilmiş her gelir, helal kazançtır. Yüce Allah (c.c.) iyi, temiz ve insan sağlığına yararlı olan şeyleri helal; kötü, pis ve zararlı olan şeyleri de haram kılmıştır. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿يَسْـَٔلُونَكَ مَاذَٓا اُحِلَّ لَهُمْۜ قُلْ اُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَاتُ...﴾

"Sana, kendilerine neyin helal kılındığını soruyorlar, De ki: Size temiz ve hoş olan şeyler helal kılındı..."[21]

Bir Müslümanı diğer insanlar arasında en üstün ve en temiz yapan husus, onun İslam'ın emirlerine uygun olarak yaşaması, temiz ve helal gıda ile beslenmesidir. Kazanca haram karışınca bereket gider.



İslam çalışmayı ve gelişmeyi emreder.

Cenâb-ı Hak, peygamberlere: **"Ey peygamberler! Temiz ve helal olan şeylerden yiyin, iyi ve faydalı işler yapın..."**[22] buyurmuştur. Müminlere de:

﴿يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ
وَاشْكُرُوا لِلّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ اِيَّاهُ تَعْبُدُونَ﴾

"Ey iman edenler! Eğer siz ancak Allah'a kulluk ediyorsanız, size verdiğimiz rızıkların iyi ve temizlerinden yiyin ve Allah'a şükredin."[23] buyurmuştur.

Helal gıda ile beslenen kişi Allah'a isyankâr olamaz. Haram yollardan kazanılmış paranın ise hayrı olmaz. Helal kazanç, kişiyi helal yollara sevk eder. Helal lokma, insanı istikamet üzere yönlendirirken haram lokma insanı Hak'tan uzaklaştırır. Bu hususta Rabbimiz (c.c.) şöyle buyurmaktadır.:

﴿يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ كُلُوا مِمَّا فِي الْاَرْضِ حَلَالاً طَيِّبًاۘ
وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِۜ اِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُب۪ينٌ﴾

"Ey insanlar! Yeryüzündeki şeylerin helal ve temiz olanlarından yiyin! Şeytanın izinden yürümeyin. Çünkü o sizin için apaçık bir düşmandır."[24]











Helal gıdayı gösteren çeşitli semboller vardır.

21 Maide suresi 4. ayet.
22 Mü'minûn suresi, 51. ayet.
23 Bakara suresi, 172. ayet.
24 Bakara suresi, 168. ayet.

Müslüman, çalışmadan başkalarının sırtından veya gayri meşru yollarla kazanç elde etmekten şiddetle sakınmalı; kazancının nasıl ve nereden geldiğine dikkat etmelidir. Hem kendini hem de aile fertlerini helal gıda ile beslemelidir.

İnsandaki mal sevgisi, mala olan düşkünlük onun fıtratından gelir. Peygamberimiz şöyle buyurmuştur: *"İnsanoğlunun iki vadi dolusu altını olsa mutlaka bir üçüncüsünü ister. Onun gözünü ancak toprak doyurur."*[25] Bu yüzden Müslüman, dünya hayatını sonsuz gibi görüp sürekli mal arttırma hevesine kapılmamalıdır. Hırs ve duygularına kapılıp mal konusunda aşırı gitmemelidir.



İnsanın ihtiyacını doğru belirlememesi israfa sebep olur.

GDO (Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar), herhangi bir başka canlıdan alınan genlerin aktarılmasıyla elde edilen yeni organizmalara denilmektedir. Genetiği ve öz niteliği ile oynanmış gıdalarda doğal hayata müdahale söz konusu olduğundan sağlık, çevre ve ekolojik açıdan çok ciddi tehlikeler söz konusudur. GDO'lu ürünlerin tohumlarını sürekli kullanmak mümkün değildir. Asıl tohum genini kısırlaştırmakta, böylece çiftçiler tohum üreten şirketlere karşı bağımlı hale gelmektedir. Her yıl dışa bağımlılık artmaktadır. Genetiği değiştirilmiş bitkiler, toprak içinde bulunan doğal hayatı yok etmektedir. GDO'lu ürünlerin canlılara verdiği zararlar yapılan araştırmalarla ortaya konmuştur. İslam, fıtratı değiştirmekten sakınmamızı ve Allah'ın yarattığı hayatı korumamızı bize emreder.[26] Sağlıklı bir hayat için temiz, helal ve organik (GDO'suz) gıdalar tercih edilmelidir.



İslam, et için özel bir kesim emretmiştir.

Malın kazanılması ve harcanması sürecinde Allah'ın koyduğu kurallara riayet edilmelidir. İnsan, mal ve varlık üzerinde emanetçidir. Dünya nimetlerinden helal ve temiz olmak şartıyla yararlanabilir.



Helal kazanç, kişiyi helal yollara sevk eder.

Bu noktada Sevgili Peygamberimizin şu hadisini ilke edinmemiz gerekmektedir:

« اِنَّ الْحَلاَلَ بَيِّنٌ وَاِنَّ الْحَرَامَ بَيِّنٌ وَبَيْنَهُمَا مُشْتَبِهَاتٌ
لاَيَعْلَمُهُنَّ كَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ فَمَنِ اتَّقَى الشُّبُهَاتِ اسْتَبْرَأَ لِدِينِهِ
وَعِرْضِهِ وَمَنْ وَقَعَ فِى الشُّبُهَاتِ وَقَعَ فِى الْحَرَامِ كَالرَّاعِى
يَرْعَى حَوْلَ الْحِمَى يُوشِكُ اَنْ يَرْتَعَ فِيهِ اَلاَ وَاِنَّ لِكُلِّ مَلِكٍ
حِمًى اَلاَ وَاِنَّ حِمَى اللّٰهِ مَحَارِمُهُ »

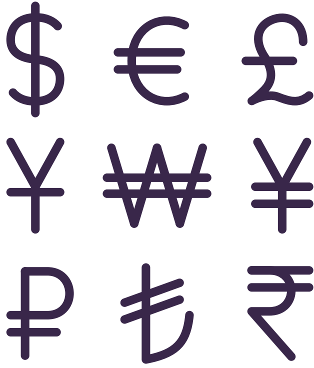
25 Buhârî, Rikak, 10.
26 bk. Buhârî, Libâs, 83-87; Müslim, Libas, 33.


YORUMLAYALIM

Bir arkadaşına yüksek miktarda borç veren bir kimse uzun zaman arkadaşının borcu ödemesini bekler. Borcunu hatırlatmak için arkadaşına uğrar. Arkadaşının yeni bir dükkân açıp lüks bir araba aldığını görür. Borcunu ödemesini istediğinde arkadaşı ödemeyeceğini ve hakkını helal etmesini ister.

Bu olayda borç alan kişinin borca karşı yaklaşımını yorumlayınız.


BULALIM



Türk Lirası sembolünü bulunuz.


BİLGİ KUTUSU

Peygamberimiz bir hadisinde şöyle buyurmaktadır:

"İslam'da zarar verme ve zararı zararla karşılama yoktur."

(İmam Mâlik, Muvatta, C 2, s. 22)

"Helal olan şeyler belli, haram olan şeyler bellidir. Bu ikisinin arasında, halkın birçoğunun helal mi, haram mı olduğunu bilmediği şüpheli konular vardır. Şüpheli konulardan sakınanlar, dinini ve ırzını korumuş olur. Şüpheli konulardan sakınmayanlar ise gitgide harama düşer. Tıpkı sürüsünü başkasına ait bir arâzinin etrafında otlatan çoban gibi ki, onun bu arâziye girme tehlikesi vardır. Dikkat edin! Her padişahın girilmesi yasak bir arâzisi vardır. Unutmayın ki, Allah'ın yasak arazisi de haram kıldığı şeylerdir..."[27]

2.3. Akitler

İslam'da meşru mal edinme yöntemlerinin başında akit (sözleşme) gelir. Akit terim olarak *tarafların icap ve kabulünün akit konusu üzerinde hukuki sonuç doğuracak şekilde birbirine bağlanması* şeklinde tanımlanır.[28]

Kur'an-ı Kerim'de;

﴿ يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُٓوا اَوْفُوا بِالْعُقُودِۜ... ﴾

"Ey iman edenler! Akitlerin gereğini yerine getiriniz..."[29] denilerek verilen ticari söz ve senede sadık kalınması istenir.

Alışveriş, insanlık tarihinin başlangıcından itibaren malların değişiminde kendisine başvurulan bir sözleşme yöntemidir. Çünkü her insanın ihtiyaç duyduğu bütün mal ve hizmetleri bizzat kendisinin üretmesi mümkün olmadığı gibi, ürettiği her şeyi kendisinin tüketmesi de söz konusu değildir. İnsan ürettiği ihtiyaç fazlası malları verip başkasının ürettiği malları alarak hayatını sürdürür. Bunun en elverişli yolu da karşılıklı rızaya dayalı alım satım akdidir. Aksi hâlde toplumda kargaşa meydana gelir.[30]

İnsanlığın ticari işlemlerini genelde alışveriş simgeler. Kur'an sık sık alışveriş konusuna dikkat çekmiştir. Kur'an dünyevi kazancı yegane hedef kabul edenleri uyarıp onlara gerçek kazancı göstermeyi amaçlamıştır. Diğer taraftan Kur'an, alışverişin kişileri Allah'ı hatırlamaktan alıkoymamasını istemekte[31], Cuma ezanının okunmasıyla alışverişin bırakılıp namaza gidilmesini emretmektedir.[32]

Kur'an-ı Kerim'in faiz ile alım-satımı birbirinden ayırması, alım satımı helal, faizi haram kılması da dikkat çekicidir.[33]

27 Buhârî, Îmân, 39; Müslim, Müsâkât, 107.
28 Cürcânî, et-Ta'rîfât, "A-k-d" maddesi.
29 Maide suresi, 1. ayet.
30 İbnu'l-Hümâm, Fethu'l-Kadîr, C 4, s. 247.
31 bk. Nûr suresi, 37. ayet.
32 bk. Cum'a suresi, 9. ayet.
33 bk. Bakara suresi, 275. ayet.; Rûm suresi, 39. ayet.

2.4. Karz

Karz, bir kimseye faydalanmak ve mislini iade etmek üzere bir malı vermektir. Karz ancak misli ve tüketilir mallarda söz konusu olabilir.

Karzı hasen, Kur'an ve hadislerde tavsiye edilen bir yardımlaşma çeşididir. Yüce Allah, geri hiçbir şey almamak üzere verilen sadakanın karşılığını kat kat vereceğini beyan ettiği gibi, ***"Kimdir o, Allah'a güzel bir borç verecek olan ki, Allah da onun verdiğini kat kat artırsın ve onun için değerli bir mükâfât versin?"***[34] ayetiyle maddi bir karşılık beklemeksizin, dengini geri almak üzere verilen ödüncün mükâfatını kat kat vereceğini haber vermektedir.



Aldığımız borç, bir emanettir. Geri ödememiz gerekir.

Karzı hasen, Müslümanları faize bulaşmaktan alıkoyar ve sosyal yardımlaşma sayesinde ülfet ve muhabbeti artırarak Müslümanları birleştirir.

"Bir malı, parayı borç veya ödünç vermek, onu sadaka olarak vermekten hayırlıdır."[35]

Karzı hasen sadakadan efdaldir. Çünkü sadaka muhatabı incitebilir. Sadaka isteyen bunu ihtiyacı olmadan dilenebilir, ödünç isteyen sadece ihtiyacı olduğundan dolayı ister. Ancak ödünç vermek, geri dönüşü olduğu için incitmez. Karzı hasen, çalışmayı ve alın teriyle kazanmayı teşvik eder. Ödünç veren, ödünç alanı zorlamayıp ödemesini kolaylaştırdığı oranda fazileti de artacaktır. Ancak borçlunun borcunu ödemesi gereklidir.

"Borcunu ödemekte zorluk çeken birisine mühlet veren veya borcunun bir kısmını bağışlayan kimseyi Yüce Allah Cehennem ateşinden korur."[36]

Karzı hasen daha çok darda olanların ihtiyaçlarının karşılanmasında kullanılır. Bununla, kısa süreli ihtiyaçlar, dar gelirlilerin acil sıkıntıları veya ticaretle uğraşanların geçici ve kısa süreli finansman açıkları karşılanır.

Karzın meşru kılınış amacı dışına çıkılarak, onun gelir amaçlı kullanılmasına, başka bir ifade ile faiz beklentili borç alışverişi işlemine **Karzı ribevî** (faizli borç) denir. Karzın gelir amaçlı olarak kullanılması ise dinimizde kesin olarak yasaklanmıştır.

BİLGİ KUTUSU

Resulullah (s.a.v.) küçük bir deveyi borç olarak almıştı. Zamanı geldiğinde bu devenin benzerini bulmadı ve daha iri bir deveyi adama gönderdi ve şöyle buyurdu:

"Şüphesiz insanların en hayırlısı, borcunu en güzel şekilde ödeyendir."

(Müslim, Misâkat, 118.)

---

34 Hadîd suresi, 11. ayet.
35 Ahmed bin Hanbel, Müsned, C 1, s. 463; Suyutî, Câmiu's-Sağîr, C 2, s. 86.
36 Buhârî, Büyû', 17; Müslim, Zühd, 74.

BİLGİ KUTUSU

Faiz yiyenler ahirette acı bir azap ile karşılacaklardır:

﴿ اَلَّذٖينَ يَأْكُلُونَ الرِّبٰوا لَا يَقُومُونَ اِلَّا
كَمَا يَقُومُ الَّذٖي يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ
الْمَسِّ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَالُوٓا اِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ
الرِّبٰوا وَاَحَلَّ اللّٰهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبٰوا فَمَنْ
جَٓاءَهُ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّهٖ فَانْتَهٰى فَلَهُ مَا
سَلَفَ وَاَمْرُهُٓ اِلَى اللّٰهِ وَمَنْ عَادَ فَاُو۬لٰٓئِكَ
اَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فٖيهَا خَالِدُونَ ﴾

"Faiz yiyenler, ancak şeytanın çarptığı kimsenin kalktığı gibi kalkarlar. Bu, onların, "Alışveriş de faiz gibidir" demelerinden dolayıdır. Oysa Allah alışverişi helal, faizi haram kılmıştır. Bundan böyle kime Rabbinden bir öğüt gelir de (o öğüte uyarak) faizden vazgeçerse artık önceden aldığı onun olur. Durumu da Allah'a kalmıştır. (Allah onu affeder.) Kim tekrar (faize) dönerse, işte onlar cehennemliklerdir. Orada ebedi kalacaklardır."

(Bakara suresi, 275. ayet)



TARTIŞALIM

Faiz, banka, sigorta, borsa kavramlarının İslam dinindeki yerini arkadaşlarınızla tartışınız.

2.5. Sarf

Sarf, iki paranın birbiri ile değiştirilmesi işlemine denir. Altını altınla, gümüşü gümüşle, TL'yi TL ile veya altını gümüş, TL'yi başka bir ülke parası ile değiştirme işleminden her biri sarf kabul edilir. Para bozma işiyle uğraşan kişiye **sarraf,** bu mesleğe **sarraflık** denir.

Sarf, meşru bir alım satım akdidir. Peygamberimiz para alışverişinden ibaret olan sarfı yasaklamamış fakat dikkat edilmesi gereken bir takım kurallara işaret etmiştir. Sarfla ilgili hadislerden birkaçı şöyledir:

"Altına karşılık altın misli misline ve peşin olarak; gümüşe karşılık gümüş misli misline ve peşin olarak satılmalıdır."[37]

"Altın ve gümüşten peşin olmayanı peşin olan karşılığında satmayınız."[38]

2.6. Faiz

Faizin Arapça karşılığı ribadır. **Riba**; sözlükte, artmak, çoğalmak, fazlalaşmak gibi manalara gelir. Fıkıhta **faiz** gelir amaçlı borç işlemi yahut işlemde şart koşulan karşılıksız fazlalık şeklinde tanımlanır.

Faiz, Kur'an-ı Kerim'de ayrıntılı şekilde işlenmiş ve kesin olarak yasaklanmıştır.[39]

Peygamberimizden de faizle ilgili çok sayıda hadis nakledilmiştir:

"Faiz, (şirk, sihir, haksız yere adam öldürme, yetim malı yeme, savaştan kaçma ve namuslu kadına iftira etme gibi) mahvedici yedi büyük günahtan biridir."[40]

"Faizi yiyen, yediren, şahitlik ve kâtiplik eden Allah'ın rahmetinden mahrum kalır."[41]

"Faizcilikle zenginleşen kişinin sonu mutlaka fakirliktir."[42]

Sermaye, para ve kredi ile ilgili her türlü işlemi yapan mali/finansal aracı kurumu olan bankaların bir kısmı bu işi faiz temelli olarak, bazıları da ortaklık ve ticaret temelli olarak yapmaya çalışırlar. Tasarrufların faizli kredi ilişkisi çerçevesinde toplanıp değerlendirildiği sisteme **kredi sistemi**; ortaklık ilişkisi çerçevesinde toplanıp ticaret veya ortaklıklar yoluyla işletildiği sisteme ise **ortaklık sistemi** adı verilir.[43]

---

37 Buhârî, Büyû, 78; Müslim, Müsâkât 81-85,90.
38 Buhârî, Büyû, 78; Müslim, Müsâkât 75, 76.
39 bk .Bakara suresi, 275-278. ayetler.
40 Buhârî, Vasâya, 2.
41 Müslim, Müsâkât, 105,106.
42 İbn Mâce, Ticaret, 58.
43 Sabri Orman, Kur'an ve İktisat, s. 245-258; Abdülaziz Bayındır, Ticaret ve Faiz, s. 11.

2.7. Borsa

Borsa ticarete konu olan malların alım satım işlemlerinin yapıldığı kurumsal piyasadır. Borsalar, genellikle üyeleri tarafından kurulan ve kâr amacı gütmeyen kooperatif anlayışına dayalı çalışan organizasyonlar olarak ortaya çıkmıştır. Yaklaşık üç asır bu anlayışla faaliyet gösteren borsalar, 1990'lı yılların başında değişmeye başlamıştır. Günümüzün önde gelen büyük borsalarından her biri, kâr amaçlı büyük şirketlerden biridir. Ticaret ve finans piyasalarının kalbi artık borsalarda atmaktadır. Ülkelerin hemen hepsinde ekonomik seviyeleri ile orantılı borsalar faaliyet göstermektedir. Ülkemizde borsa denince Borsa İstanbul (BİST) akla gelir. BİST, tarihi geçmişi bakımından dünyadaki ilk borsalardan biridir.



Ülkemizdeki Borsa İstanbul'un kısaltması BİST şeklindedir.

Borsalarda temelde iki kâğıt el değiştirir. Bunlardan biri **borç senetleri** diğeri **hisse senetleri**dir. Borç senetleri vadelerine göre tahvil ve bono olarak ikiye ayrılır. Vadeleri bir yıldan az olan borç senetlerine **bono,** bir yıl ve üzeri olanlara ise **tahvil** denir.

Borsada el değiştiren diğer evrak ise hisse senedidir. Büyük işletmelerin piyasadan sermaye toplamak için, şirket varlığının belli bir kısmını evrak hâline getirip piyasalara sürmeleri ile ortaya çıkan ve sahibine o işletmede hissesi oranında sahiplik, ortaklık hakkı veren senetlere **hisse senedi** adı verilir.

Borsalarda gerek borç gerekse hisse senetleri üzerinde çok çeşitli işlemler yapılmaktadır. Bu işlemlerin büyük kısmı faiz temellidir. Piyasaya süren şirketin ana faaliyet alanı meşru ise ve bu şirket faizli kredi alma yahut faizle kredi verme gibi işlemlerden de uzak duruyorsa, yani gelirlerine haram karıştırmıyorsa, bu tür şirketlerin hisse senetlerinin alınabileceği konusunda genel kanaat vardır. Ancak bahsedilen kriterlerin sağlıklı olarak tespiti oldukça güçtür. İslam hukukuna göre tarafları beklenmedik zarar ve mağduriyetlere iten her türlü bilinmezlik, kapalılık ve risk mümkün olduğunca önlenmeye çalışılmıştır. Açıklık, dürüstlük ve güvenin hâkim olacağı bir ticari hayat benimsenmiştir.

2.8. Sigorta

Sigorta hastalık, sakatlık ve ölüm gibi insan hayatına yönelik tehlikeler/risklerle yanma, kırılma, çalınma, kaybolma, hasar görme, yok olma, kullanılamaz hâle gelme gibi eşyaya yönelik risklerin ortaya çıkması hâlinde tazmin edilmek üzere belli bir ücret (prim) karşılığında sigorta şirketi ile yapılan sözleşmeye denir. Sigortada hedef, riskten korunmak değil, muhtemel riskin ortaya çıkması durumunda onu tazmin ettirerek zararı telafi etmektir.

BİLGİ KUTUSU

Din İşleri Yüksek Kurulunun sigorta ile ilgili 07.04.2005 tarihli 64 nolu kararı şu şekildedir:

a) Genel olarak, sosyal sigortalar, karşılıklı sigortalar ve ticari sigortaların câiz olduğuna,

b) Kâr payı esasına dayalı çalışan birikimli hayat sigortası ile bireysel emeklilik tasarruf ve yatırım sisteminin ise, yatırılan primlerin, dinen helal olan alanlarda değerlendirilmesi durumunda câiz olduğuna,

c) Konusu din tarafından yasaklanmış olan sigortanın câiz olmadığına karar verilmiştir.

(DİB, İlmihâl, C 2, s. 464)

Günümüzde iki tür sigorta uygulaması vardır.

Bunlardan birisi **ticari temelli sigorta** diğeri ise **yardımlaşma esaslı sigorta**dır.

Ticari sigorta uygulamasında şirket sigorta ettirene belli bir ücret karşılığında sigorta ettirilen şey için güvence/tazmin taahhüdü satmaktadır.

Sigortanın diğer türü yardımlaşma esaslı olanıdır ki buna günümüzde **tekâfül esaslı sigortacılık** adı verilmektedir.

Tekâfül sistemi **"...İyilik ve takva (Allah'a karşı gelmekten sakınma) üzere yardımlaşın. Ama günah ve düşmanlık üzere yardımlaşmayın. Allah'a karşı gelmekten sakının..."**[44] ayeti ile Peygamberimiz ve sahabeden nakledilen çok sayıda örnek uygulamaya dayandırılır.

Sigortada asıl olan, faizle işletilmeyen sigorta sistemidir. Bununla birlikte sahip olunan malların çeşitli hasar ve zarara karşı korunması amacıyla sigorta veya kasko edilmesi, zaruret nedeniyle caizdir. Para verip karşılığında para alma esasına göre işleyen hayat sigortası ise, hasar ve zarar gibi telafi amaçlı bir durum söz konusu olmadığından, câiz değildir.



Enflasyon, paranın mal karşısında değer kaybetmesidir.

2.9 . Enflasyon

Enflasyon, fiyatlarda görülen sürekli artışa denir. Enflasyon meselesi daha çok borç ödemelerinde fıkhi bir sorun olarak karşımıza çıkar. Borç verildiğinde enflasyon farkının talep edilip edilemeyeceği günümüzün önemli sorularındandır.

Borç ödemede temel prensip, ödemenin borca denk olmasıdır. Bu, evrensel bir prensiptir. Çünkü hiç kimse, hakkının, sebepsiz yere başkasına geçmesini kabul etmez. Borcu eksik ödeyen, alacaklının malını haksızlıkla yemiş, fazla ödemeye zorlanan kişinin malı da, haksız yolla yenmiş olur. Altın ve gümüş gibi paralarda enflasyon konusu gündeme gelmez. Asıl mesele itibari değere sahip kâğıt paralardır. Kâğıt paranın değerini belirleyen onun satın alma gücüdür.

Normal mallarda borçlar misliyle ödenir. Kâğıt paralarda ise misli, ancak onların satın alma gücü yani kıymetleriyle belirlenebildiği için kâğıt para ile olan borçlar da onların ödeme günkü kıymetleriyle ödenmelidir.

BULALIM

Resulullah (s.a.v.) pazarda ıslak buğdayın üstünü kuru buğday ile kapatarak satan ve malın özrünü gizleyerek halkı aldatmaya çalışan kişiye şöyle buyurmuştur;

﴿ مَنْ غَشَّنَا فَلَيْسَ مِنَّا ﴾

"Bizi aldatan bizden değildir."

(Müslim, Îmân, 164)

Bu hadiste hileli satışlarla ilgili anlatılmak istenen nedir?

44 Maide suresi, 2. ayet.

2. 10. Hileli Satışlar

İslam'da haksızlığa yol açıcı bütün yollar mümkün olduğunca engellenmeye çalışılmış ona göre kurallar konulmuştur. Bu kuralların önemli kısmı alışverişlerde uygulanan bazı yanıltıcı, hileli davranışlara yöneliktir.

Allah Teâlâ hileli satışları yasaklanmıştır. Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurulur:

﴿ وَيْلٌ لِلْمُطَفِّفِينَۙ ۝ اَلَّذِينَ اِذَا اكْتَالُوا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُونَۘ ۝ وَاِذَا كَالُوهُمْ اَوْ وَزَنُوهُمْ يُخْسِرُونَۜ ﴾

"Ölçü ve tartıda hile yapanların vay hâline! Onlar, insanlardan bir şey ölçüp aldıkları zaman ölçüyü tam yaparlar; kendileri onlara bir şey ölçtüğü veya tarttıkları zaman eksik yaparlar."[45]



Karaborsacılık yapan Allah katında sorumludur.

2.11. Karaborsacılık

Karaborsacılık, ileride bulunmayacağı veya pahalılaşacağı düşüncesiyle çok mal yığarak piyasada sıkıntıya yol açma durumudur. Karaborsacılık yapanın temel hedefi stok ettiği mallardaki fiyat artışından haksız kazanç sağlamaktır.

Karaborsacılık fıkıh ilminde **İhtikâr** kavramı ile ifade edilir. İmam Ebû Yusuf'a göre, sadece yiyecekler değil, bütün ihtiyaç maddeleri bu amaçla saklanırsa karaborsacılık hükümleri geçerlidir. Karaborsacılık, **tahrîmen mekruh** olup bunu yapan kimse Allah katında sorumludur.



Fiyatlarla oynamak haksız kazançtır.

Karaborsacılık, haksız bir kazanç yoludur. Halkın ihtiyacı olan malı; az bir müddet bile olsa saklayıp halka zarar veren kimse günah işlemiş ve ahirette azabı hak etmiş olur. Karaborsacılık yapan, kendi menfaati için başkalarını zarara ve sıkıntıya sokan, içinde yaşadığı topluma zulüm ve haksızlık eden kimsedir. Dürüstlükle ve ahlaki değerlerle bağdaşmayan, din kardeşliği anlayışına ters düşen karaborsacılık ve vurgunculuk, Müslümana asla yakışmayan çirkin bir iş, kötü bir davranıştır.

Peygamberimiz karaborsacılık hususunda şu uyarıyı yapmıştır: *"Mal getirip de bunu piyasaya süren kişi (Allah tarafından) rızıklandırılır. İhtiyaç duyulan malı saklayıp yüksek fiyat arayan karaborsacı ise Allah'ın lanetine uğramıştır."*[46]

---

45 Mutaffifîn suresi, 1-3. ayetler.
46 İbn Mâce, 2153. hadis; bk. Müslim, Müsâkât, 130.


YAZALIM

İslam ceza hukukunun temel ilke ve kavramlarını yazalım.

1. ....
2. ....
3. ....
4. ....
5. ....
6. ....


ARAŞTIRALIM



Yüce Allah, Hadid suresinin 25. ayetinde toplumun temelini oluşturan 3 öğeden bahseder. Bunlar; adalet, kitap ve demirdir. Bu öğelerin anlamını araştırınız ve bu öğeleri yorumlayınız.

2.12. Yapay Olarak Fiyatlarla Oynama

Yapay olarak fiyatlarla oynamak, helal olmayan haksız kazanç yöntemlerindendir.

Yapay olarak fiyatlarla oynama yöntemlerinden biri **müşteri kızıştırmaktır.** Bu yöntemde, mal almaya niyetli olmayan biri, satıcının yanına gelir, sanki satın alacakmış gibi davranarak malı metheder ve diğer müşterileri heyecana getirip fiyatın artmasını sağlar. Allah'ın Resulü (s.a.v.) bu tür bir yöntemi yasaklamıştır.[47] Çünkü bu uygulamada kişi gerçekte satın almak istemediği bir malın fiyatını yapay şekilde yükseltmekte, böylece satıcının haksız yere fazla kazanç sağlamasına, müşterinin ise zarara uğramasına sebebiyet vermektedir.

3. İslam Ceza Hukuku: Ukubat

İslam'ın gönderilişinin en önemli gayesi insanın *can, akıl, din, nesil* ve *mal güvenliğini* sağlamaktır. Bu amaca ulaşmak için çok sayıda emredici ve yasaklayıcı hüküm konulmuş, suçlara karşı belli cezalar öngörülmüştür.

Ceza sözlük anlamıyla bir şeyin bedeli ve karşılığı, eylem olarak da "iyi veya kötü olan bir fiil ve davranışın tam ve yeterli karşılığını vermek" anlamına gelir. Fıkıhta ceza **dünyevi veya uhrevi nitelikli özendirici veya caydırıcı yaptırımlardır**. Özel anlamda ise ceza ile *"dünyada hukuk düzeni tarafından suçluya uygulanacak maddi ve manevi yaptırım"* ifade edilir.

İslam ceza hukukunda suçlar ve bunlara takdir edilen cezalar ana hatlarıyla üç bölümde incelenir:

a) Had cezasını gerektiren suçlar ve cezaları,
b) Kısas ve diyet cezalarını gerektiren suçlar ve cezaları,
c) Tazir cezasını gerektiren suçlar ve cezaları.

a. Had Cezasını Gerektiren Suçlar ve Cezaları

Had, Allah'ın hakkı olarak yerine getirilmesi gerekli bulunan sınırlı ve belli cezadır. İslam hukukunda haddi gerektiren suçlar Hanefilere göre beş, cumhura göre ise yedi tanedir. Bu suçlar şunlardır:

1. Hırsızlık (Sirkat),
2. Yol kesmek veya eşkiyalık (Hirabe),
3. Zina,
4. İffete iftira (Kazf),
5. İçki içmek,
6. Dinden dönmek (İrtidat veya Ridde),
7. Meşru yönetime karşı başkaldırı, isyan (Bağy).[48]

47 Kâsânî, Bedâi'ü's-Sanaî' fî Tertîbi'ş-Şerâi', C 5, s. 232.
48 Had cezası gerektiren suçlardan 6. ve 7. maddeler cumhura göredir.

b. Kısas ve Diyet Gerektiren Suçlar ve Cezaları

Kısas ile fıkıhta suçluya, yaptığı eylemin aynısı tatbik edilerek cezalandırılması kastedilir. Başka bir ifade ile **kısas,** insanın hayatı veya vücut bütünlüğüne karşı yapılan saldırının misli ile cezalandırılması şeklinde tanımlanır.



ARAŞTIRALIM

Kısas ve diyet cezası gerektiren suçları sıralayınız.

1. ....
2. ....
3. ....

Fıkıhta kısas gerektiren suçlar iki başlık altında ele alınır: *Birincisi* kasten adam öldürmek; *ikincisi* ise etken bir fiil ile kasten yaralama ve sakatlama olaylarıdır.

Kasten adam öldürme suçunu işleyen kişiye kısas uygulanır. İlgili ayette şöyle denir: **"Ey iman edenler! Adam öldürmelerde size kısas farz kılındı. Hüre hür, köleye köle, kadına kadın..."**[49]

Resulullah'tan (s.a.v.) rivayet edilen konuyla ilgili bir hadis ise şöyledir: *"Kim kasten öldürülürse bunun cezası kısastır."*[50] Kasıt benzeri ve hatâen öldürmelerde kefareti kâtil, diyeti ise kâtilin ailesi yahut bağlı bulunduğu topluluk öder ki bunlara **akîle** adı verilir.

Öldürme dışında kasten yaralama, organlara zarar verme gibi müessir fiillerde suça göre kısas söz konusu olur. Haklı bir gerekçe olmaksızın bir insanın bedenine eziyet veren veya sağlığını ihlal eden ancak ölümüne yol açmayan bir fiilin bilinerek ve istenerek işlenmesine **kasten müessir fiil** denir. Kasten müessir fiillerde suçun unsurları sabit olduğunda faile işlediği suça göre kısas cezası uygulanır.

Diyet; bir şahsın haksız olarak öldürülmesi, sakat bırakılması ya da yaralanması durumunda ceza ve kan bedeli olarak mağdura ya da onun mirasçılarına ödenen mal veya paradır. İslam hukukunda diyet ile ilgili düzenlemelerin kaynağı Kur'an-ı Kerim[51] ve ilgili hadislerdir.

Kısas, kasıtlı olarak işlenen öldürme ve yaralama suçlarında uygulanırken, suç kastının bulunmadığı müessir fiiller sonucu meydana gelen öldürme ve yaralamalarda diyet cezası uygulanır.

c. Tazir Suç ve Cezaları

Tazir kelimesi sözlükte; men etmek, engel olmak, kınamak, dövmek manalarına gelir.[52] Terim olarak, *dinin yasakladığı fakat belirli bir ceza koymadığı suçlardan dolayı verilen önleyici, ıslah edici, caydırıcı ve terbiye edici cezalardır*.

Bu cezaların temelini, Kur'an-ı Kerim'de örnek olarak verilmiş olan bazı uygulamalar ve emri bil maruf nehyi anil münker ilkesi oluşturur. Kur'an'da bütün suç ve ceza türleri tek tek sayılmamış, bunun yerine genel ilkeler verilerek suç ve ceza tespitinin "evrensel ölçüleri" belirlenmiştir. Bu cezaların düzenlenmesi devlet başkanına veya hakime bırakılmıştır.

Had ve kısas cezaları sınırlı sayıda iken tazir cezaları belirli bir sayı ile sınırlı değildir. Tazir cezası; had, kısas ve diyet gerektiren suçların dışındaki bütün suçlar için tatbik olunur.

49 Bakara suresi, 178. ayet.
50 Ebû Dâvud, Diyat, 5.
51 bk. Nisa suresi, 92. ayet.
52 Firuzâbâdî, Kâmûsu'l-Muhît, C 2, s. 91.

Suç ve Cezalarda Genel İlkeler:

İslam'da cezalar, belli ilkeler doğrultusunda belirlenmiştir. Bunların en başta gelenleri *adalet, beraet-i zimmet, suçun şahsiliği, suç ve cezada denklik, kanunilik, genellik* ve *cezai sorumluluk ilkesi*dir.

Suç ve cezalara ilişkin ilkelerin başında **adalet** gelir. Adalet, hak sahibine hakkını vermek, hak ve hukuka uygun hüküm vermekdir. Adalet prensibi hukuka bağlı kalmayı ve hakkaniyete uymayı gerektirir.

Beraet-i zimmet, tersi kanıtlanmadıkça insanların suçsuz sayılması gerektiği ilkesidir. Örneğin bir kişi hırsızlıkla suçlanıyorsa kanıt bulunana kadar o adam hırsız kabul edilmez ve ceza uygulanamaz.

Cezanın suçu işleyene uygulanacağı ilkesine **şahsilik ilkesi** denir. Kur'an-ı Kerim'de değişik vesilelerle hiçbir mükellefin başkasının işlediği suçun sorumluluğunu taşımayacağı belirtilir.[53] Peygamberimiz, babanın suçundan evladın, oğlun suçundan babanın ceza görmeyeceğini"[54] bildirmiştir.

Suçun ağırlığı ne kadar ise ceza da o oranda olmalıdır. Buna hukukta **denklik ilkesi** denir. Kur'an-Kerim'de denklik ilkesi ile ilgili şöyle buyurulur: **"...Size kim saldırırsa siz de ona, size yaptığı saldırıya denk bir saldırı yapın..."[55]**



Suçun ağırlığı ne kadar ise ceza da o oranda olmalıdır.

﴿ وَجَزٰٓؤُا سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِثْلُهَا ۚ فَمَنْ عَفَا وَاَصْلَحَ فَاَجْرُهُ عَلَى اللّٰهِ ۜ اِنَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِم۪ينَ ﴾

"Bir kötülüğün karşılığı, ona denk bir cezadır. Kim affeder ve arayı düzeltirse onun ödülü Allah'a aittir. Muhakkak ki Allah, zalimleri sevmez."[56]

Peygamberimiz konuyla ilgili olarak Veda Haccı'nda *"İslam'da can, mal, özel hayat vb. dokunulmaz kılınmıştır. Bunlara saldırı olduğunda saldırgana karşı, yaptığına denk bir saldırı hakkı tanınmıştır."* buyurarak bizlere, Şurâ suresinin 40. ayetinde geçen denklik ilkesini hatırlatmıştır.[57]

Sadece kanunda belirtilen fiillerin suç sayılması ve bu fiillere ancak kanunda belirtilen cezaların verilmesine **kanunîlik** ilkesi denir.

Diğer bir ilke ise **herkesin kanunlar karşısında eşit olmasıdır.** Buna **cezanın genelliği ilkesi** denir. Bu bakımdan İslam'da hiçbir şahsa veya zümreye ilke olarak dokunulmazlık veya ayrıcalık tanınmamıştır.

Cezai sorumluluk ise, bir kişiye ceza uygulanabilmesi için onun temyiz gücüne sahip olması ve ergenlik çağına ulaşmış bulunması gerekir. Ergenlik çağına gelmemiş çocuklara had ve kısas cezaları uygulanmaz.

53 bk. En'âm suresi, 164. ayet; Fâtır suresi, 18. ayet; Necm suresi, 38-39. ayetler.
54 bk. Ebû Davûd, Diyat, 2.
55 Bakara suresi, 194. ayet.
56 bk. Şurâ suresi, 40. ayet.
57 Buhârî, Hacc, 132.

ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM

A. Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplayınız.

1. Nikâh ve talak ile ilgili kavramları yazınız.

2. Nikâh ve talak ile ilgili hükümleri delilleriyle birlikte yazınız.

3. Miras ile ilgili kavram ve hükümleri yazınız.

4. Kur'an-ı Kerimden, İslam'ın mülkiyet ile ilgili hükümlerini içeren ayetler bulunuz.

5. İslam'ın ekonomik hayatla ilgili düzenlemeleri nelerdir. Örneklerle açıklayınız.

6. İslam hukukunda suç ve cezalara ilişkin temel ilkeleri yazınız.

B. Aşağıdaki çoktan seçmeli soruların doğru seçeneklerini işaretleyiniz.

1. Aşağıdakilerden hangisi İslam hukukunda suç ve cezalara ilişkin temel ilkelerden birisi değildir?

A) Denklik **B)** Kanunilik **C)** Şahsilik **D)** Eşitlik **E)** Ayrıcalık

2. Aşağıdakilerden hangisi tanımı "işlemde şart koşulan karşılıksız fazlalık" olan kavramdır?

A) Sarf **B)** Enflasyon **C)** Faiz **D)** Sigorta **E)** Karz

3. Aşağıdakilerden hangisi mirasçılık işlemlerinin doğması için yerine gelmesi gereken şartlardandır?

A) Mûrisin sağ olması
B) Vâris ile mûrisin kan bağı olması
C) Mûrisin mal varlığının 1/3'nün fakirlere dağıtılması
D) Mirasa engel hâller bulunmaması
E) Kocanın eşini boşaması

C. Aşağıdaki cümlelerden doğru olanı "D", yanlış olanı ise "Y" ile işaretleyiniz.

(.......) Talak, aralarında evlenme engeli bulunmayan bir erkekle bir kadının hayatlarını birleştirmelerini sağlayan akdi ve bu yolla eşler arasında meydana gelen evlilik ilişkisini ifade eden bir kavramdır.

(.......) Kur'an-ı Kerim'de açıklanan tahkim, aile içi uyuşmazlıkların çözümünde tarafların ailelerinden birer hakem tayin edilmesi ve aradaki problemin bu yolla çözülmesidir.

(.......) Mehir, bir malı başka bir mal ile ebedi şekilde değiştirmektir.

(.......) Mûris öldüğünde vâris sağ olmalıdır.

(.......) İslam'da özel mülkiyet yasaklanmıştır.